

SOSYO EKONOMİK SONUÇLARI AÇISINDAN 1935 ERDEK-MARMARA ADASI DEPREMİ

IN TERMS OF SOCIO-ECONOMIC RESULTS 1935 ERDEK-MARMARA ISLAND EARTHQUAKE

Nursal KUMAŞ*

Öz

4 Ocak 1935 Cuma günü merkez üssü Balıkesir'in Erdek ilçesine bağlı Marmara Adası olan 6,4 büyüklüğünde bir deprem meydana geldi. Çevre il ve ilçelerden de hissedilen bu deprem sonucunda birçok kişi yaralanırken resmi rakamlara göre 5 kişi hayatını kaybetti ve 600 bina da hasar gördü. Depremin artçı sarsıntılarının günlerce devam etmesi bölgedeki yıkımın etkisini artırdı. Bölgede kış koşullarının ağır geçmesi, fırtına, yağmur ve soğuk hava yardım faaliyetlerini olumsuz yönde etkiledi. Depremzedeler önce çadırlarda daha sonra da kendileri için yapılan barakalarda iskân edildiler. Balıkesir valiliğinin koordinasyonu ile depremzedelere iâşe, ibate, iskân ve evlerin tamirinin gerçekleştirilmesi için bir yardım komitesi oluşturuldu. Müfettişler İbrahim Sabri Çıtak ve Dr. Fuad Sorağman bölgede yaptıkları gözlemlerini ve yardım faaliyetlerini raporlar halinde ilgili bakanlıklara sundular. Bu çalışmada söz konusu teftiş raporları, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) Belgeleri ve dönemin gazetelerinden yararlanılarak depremin sosyo ekonomik sonuçları üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: 1935 Erdek-Marmara Adası Depremi, Erdek, Marmara Adası, Deprem

Abstract

On Friday, January 4, 1935, an earthquake with a magnitude of 6,4 occurred on the Marmara Island of Balıkesir's Erdek district. As a result of this earthquake, which was also felt in the surrounding provinces and districts, many people were injured, according to official figures, 5 people lost their lives and 600 buildings were damaged. The aftershocks of the earthquake continued for days, increasing the effect of the destruction in the region. Heavy winter conditions in the region, storms, rain and cold weather adversely affected aid activities. Earthquake survivors were settled first in tents and then in barracks built for them. With the coordination of Balıkesir governorship, an aid committee was formed to provide subsistence, lodging, housing and repair of houses for earthquake victims. Inspectors İbrahim Sabri Çıtak and Dr. Fuad Sorağman submitted their observations and aid activities in the region to the relevant ministries as reports. In this study, the socio-economic consequences of the earthquake were emphasized by making use of those inspection reports and the Republic Archive (BCA) Documents of the Presidency of the State Archives and the newspapers of the period.

Keywords: 1935 Erdek-Marmara Island Earthquake, Erdek, Marmara Island, Earthquake

GİRİŞ

Doğal felaketler sonuçları açısından tarih boyunca pek çok toplumu savunmasız bırakarak olumsuz yönde etkilemiştir. Teknolojik imkânların zaman içinde gelişmesiyle birlikte inşa edilen konutların depreme dayanıklılığı artırılmış olsa da denetimsizlik, kalitesiz yapı malzemesi kullanımı, jeolojik etütlerin yaptırılmaması gibi birçok olumsuz etken binaların yıkılmasına ve can kayıplarının yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkemizde Kuzey ve Doğu Anadolu fay hattı bulunmaktadır. Her iki fay hattı ve bu hattın kolları çeşitli dönemlerde kırılarak Anadolu coğrafyasına önemli bir zarar vermiştir. Marmara Adası ve Erdek, Kuzey Anadolu fay hattının geçtiği güzergâha oldukça yakın bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle tarih boyunca söz konusu coğrafya üzerinde irili ufaklı pek çok deprem meydana gelmiştir. Yıldız Altınok ve Şaban Bedri Alpar tarafından hazırlanan “Marmara Island Earthquakes, of 1265 and 1935; Turkey” isimli makalede Erdek ve Marmara Adası’nın deprem tarihselliği araştırılmış ve bu bölgede 123-1935 tarihleri arasında büyüklükleri 4,9-7,0 arasında değişkenlik gösteren toplam 13 deprem tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre XIX. yüzyıl içinde 1872 yılında Erdek, 1877’de Marmara Adası, 1884 ve 1888’de Erdek merkezli depremler meydana gelmiştir. (Altınok & Alpar, 2006, s.1). Ayrıca Nilay Başarır Baştürk-Nurcan Meral Özel ve Marco Caciagli tarafından kaleme alınan “Seismic Parameters Re-Determined From Historical Seismograms of 1935-Erdek-Marmara Island and 1963-Çınarcık Earthquakes” isimli çalışmada da 1935 Erdek-Marmara Depremi teknik yönleriyle ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. (Baştürk vd., 2016). Nilay Başarır’ın hazırlamış olduğu Yüksek Lisans tezinde de deprem yine teknik yönleriyle kısmen incelenmiştir. (Başarır, 2011).

Depremlerle ilgili yapılan araştırmalar tetkik edildiğinde iki farklı mesleki disiplinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Depremi teknik yönden inceleyen jeologlar ve sosyo-ekonomik yönleriyle ele alan sosyal bilimciler. Bu bağlamda 1935 Erdek-Marmara Adası depremi teknik yönleriyle ele alınmış fakat sosyal boyutlarıyla bir makalenin konusu yapılmamıştır. Bu çalışmada amaç söz konusu boşluğu gidermek olacaktır. Depremle ilgili bilgiler bölgeye giden kamu görevlilerinin hazırladığı raporlardan ve dönemin gazetelerinde yer alan haberlerden elde edilmiştir. 8 Şubat 1935 tarihinde yapılan V. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri nedeniyle TBMM 23 Aralık 1934-1 Mart 1935 tarihleri arasında tatilde olduğu için Erdek-Marmara Adası depremi Meclis genel kuruluna getirilip bu konuda herhangi bir görüşme yapılmamıştır. (“Dördüncü meclis”, 1934; TBMM albümü 1920-2010 1.cilt 1920-1950, 2010, s. XV). Bundan dolayı bölge milletvekillerinin depremle ilgili muhtemel bilgileri elde edilememiştir.

1. Erdek İlçesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Erdek 1935 yılında Balıkesir iline bağlı bir ilçe konumunda olup Merkez ve Marmara nahiyeleri bulunmaktaydı. Erdek'in şehir merkezi nüfusu 4689 (erkek: 2361, kadın: 2328) ve toplam nüfusu da 13.689'du (erkek: 6952, kadın: 6737). İlçe bu nüfusuyla küçük bir kasaba görünümü çizerken Marmara nahiyesinin nüfusu 3050'ydi (erkek: 1549, kadın: 1501) ve ilçenin aksine büyük bir köy görünümündeydi. Merkez nahiyesinin 16 ve Marmara nahiyesinin 13 olmak üzere ilçenin toplam 29 köyü bulunmaktaydı. Marmara nahiyesinde köy nüfuslarının ortalaması 235'ti. Bu rakam köylerin kalabalık bir nüfusa sahip olduğunu göstermekteydi. Marmara nahiyesinin merkezi olan Marmara köyünün nüfusu da 567'di (erkek: 293, kadın: 274). Erdek'in toplam yüzölçümü 310 km² idi ve nüfus yoğunluğu 44'tü. İlçe nüfusunun %34,3'ü (erkek: %50,4; kadın: %49,6) şehir merkezinde, %65,7'si (erkek: %51,0; kadın: %49,0) de nahiye-köylerde ikâmet etmekteydi. Okuma-yazma bilme oranı Erdek şehir merkezinde %25,7 iken bu rakam nahiye ve köylerde %19,3'e gerilemekteydi. (1935 genel nüfus sayımı Balıkesir vilâyeti, 1936).

1940 yılı nüfus sayımı verilerine göre Erdek şehir merkezi %57,5 (nüfus: 7387), ilçe toplamı %22,8 (nüfus: 16.815), Marmara nahiyesi %9,4 (nüfus: 3336) ve nahiye merkezi olan Marmara köyünün nüfusu da %18,5 (nüfus: 672) oranında bir artış gösterdi. Bu süre içinde Marmara nahiyesine bağlı olan Saraylar köy statüsünü kaybetti ve nahiyeye bağlı köy sayısı 12'ye düştü. (1940 genel nüfus sayımı, 1940).

Tablo 1. 1935 Nüfus sayımı verilerine göre Erdek ilçesine bağlı nahiye ve köyler¹

Merkez Nahiyesi				Marmara Nahiyesi				
Yerleşim Yeri	Erkek	Kadın	Toplam	Yerleşim Yeri	Hane	Erkek	Kadın	Toplam
Aşağıyapıcı	131	99	230	Marmara	142	293	274	567
Çakıl (Muhanya)	159	190	349	Asmalı	?	107	116	223
Çeltikçi	47	47	94	Balıkli (Uskupa)	12	54	41	95
Doğanlar (Dırağonda)	68	60	128	Çınarlı (Kalemi)	30	88	88	176
Hamamlı	144	134	278	Ekinlik	?	56	67	123
İlhan (Herek)	160	151	311	Gündoğdu (Prastos)	60	189	198	387
Karşıyaka (Perama)	430	486	916	Harmanlı (Alanlı)	59	82	89	171
Kestanelik (Kestel)	63	75	138	Tuzla (Huh(f)la)	16	31	41	72
Kocaburgaz	158	156	314	Paşalimanı	65	102	95	197
Narlı (Rutya)	333	250	583	Poyrazlı (Vart)	39	65	65	130
Ocaklar (Konya)	314	279	593	Saraylar (Palatya)	?	81	28	109
Ormanlışeytan	55	77	132	Türkeli (Avşa)	67	119	106	225
Şahingurgaz	235	262	497	Yiğitler (Araplar)	110	282	293	575
Tatlısu (Ermeni)	322	182	504	Toplam	600	1549	1501	3050
Turan (Fatı)	88	84	172					
Yukarı Yapıcı	335	376	711					
Toplam	3042	2908	5950					

¹ Asmalı, Ekinlik ve Saraylar köylerinin hane sayıları mevcut değildi. Merkez nahiyeye bağlı köylerden sadece Narlı'nın hane sayısı 90 olarak verilmekteydi.

Erdek Şehir Merkezi	2361	2328	4689
Nahiye ve Köyler Top.	4591	4409	9000
Erdek Genel Toplam	6952	6737	13.689

Kaynak: 1935 genel nüfus sayımı Balıkesir vilâyeti, 1936; “Sarsıntının p(b)lânçosu”, 1935).

Marmara Adası'nın yakınlarında Türkeli (Avşa), Ekinlik, Hayırsız, Koyun ve Paşalimanı adaları bulunmaktadır. Tablo 1'de yer alan Marmara nahiyesine bağlı köylerden; Asmalı, Çınarlı, Gündoğdu, Marmara ve Saraylar köyleri Marmara Adası'nda; Balıklı, Harmanlı, Paşalimanı, Poyrazlı ve Tuzla köyleri Paşalimanı Adası'nda; Yiğitler ve Türkeli köyleri Türkeli Adası'nda ve Ekinlik köyü de Ekinlik Adası'nda yer almaktadır.

Marmara Adası Kurtuluş Savaşı'nda eşkiya saldırısına uğrayıp yağmalandı. Bu nedenle ada halkı Karabiga'ya göç etmek zorunda kaldı. Adalarda ikâmet eden 25.000 Rum'un 1922 yılı itibarıyla bölgeyi terk etmesiyle birlikte adadan ayrılan yerli Türkler geri döndü. (Özcan, 2010, s.59). Ayrıca Türk-Yunan Mübadele Antlaşması gereği Girit Türkleri bu adalara yerleştirildi. Sonraki dönemde Trakya yöresinden ve Karadeniz Bölgesi'nden gelen Türk nüfusuyla birlikte adanın nüfusu arttı ve Rumlardan kalan evler yeni gelenlere verilerek iskânları gerçekleştirildi.

Mevcut potansiyel ve işgücü eğilimi nedeniyle, Türkiye'nin ilk balıkçılık mektebi Maarif Vekâleti tarafından 1928 yılında Marmara Adası'nda açıldı. Daha önce Rum idadisi olan binada açılan mektep dört yıl yatılı eğitim veriyordu. (Yurtoğlu, 2017, s.236). Mektep 1932 yılında enstitüye çevrildi. 1933 yılında da yine adanın merkezinde Ender Balık Konserve Fabrikası kuruldu. Bu fabrikada üretilen konserveler Amerika ve İskenderiye'ye ihraç edilmekteydi. Ada halkının bir kısmı zeytincilikle geçinirken (Yücel, 2016; “Sarsıntılar çok azaldı”, 1935), bir kısmı da adalardaki maden ve taşocaklarında yevmiye usulüyle işçi olarak çalışıp hayatlarını idame ettirmekteydi. (“İç Bakanlığın tebliği”, 1935). Mermer taşı çıkarılması önemli bir gelir kaynağıydı. Köylerde değirmen ve fırınların mevcut olması kısmi olsa da tarım yapıldığını göstermekteydi. (“Yıkılan ve harab olan köyler”, 1935). Türkeli Adası şarapçılık faaliyetleriyle şöhret kazanmıştı. Bu adada senede iki milyon kiloya yakın şarap üretilmekteydi. Türkeli Adası'nın 1934 yılı için İnhisar (Tekel) İdaresi'ne 1000 TL rüsum (vergi) vermesi adadaki ekonomik faaliyetlerin canlılığına işaret etmekteydi. (“Sarsıntılar çok azaldı”, 1935).

Marmara Adası limanında fener bulunmamaktaydı. Türkeli, Kapıdağ ve Asmalı'da fener mevcut olduğu için Marmara Adası'nda fenere ihtiyaç hissedilmemekteydi. Marmara limanının genişliği yarım mil olup limanda birçok sünger tarlası mevcuttu fakat ada halkı süngercilikle meşgul değildi. (“Zelzele mıntıkasında”, 1935).

2. 1935 Erdek-Marmara Adası Depremi

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü verilerine göre 4 Ocak 1935 Cuma günü merkez üssü Balıkesir ilinin Erdek ilçesine bağlı Marmara Adası olan richter ölçeğine göre 6,4 büyüklüğünde bir deprem meydana geldi. (“Deprem bilgileri”, 2023). Akşam gazetesinde yer alan habere göre depremin merkez üssü Erdek’e 60,7 km uzaklıktaydı. (“İstanbul büyük korku geçirdi”, 1935). İstanbul’da iki ayrı yerde depremi ölçen sismograf aleti mevcuttu: Kandilli Rasathanesi’nde ve Galata semtinde bulunan Saint-Benoit Fransız Okulu’nda. Okulun rasathanesi oldukça eskiydi. (“İstanbul büyük korku geçirdi”, 1935).

Kandilli Rasathanesi deprem hakkında şu bilgileri vermektedir:

Bugün saat on altıyı 41 dakika 49 saniye geçerek başlı(a)yan fevkalmerkezi İstanbul mıntıkasının 60-70 kilometro dâhilinde tahmin edilen şiddetlice ve muhtelif fasılalarla azamî safhası iki dakika kadar devam eden zelzeleler kaydedilmiştir. Derecesi zelzele iskalasının dördüncü(sü) ile beşincisi arasındadır. Bu asıl zelzeleden sonra saat on yediyi 19 dakika 13 saniye geçe istirahat halinde bulunanlar tarafından hissedilecek derecede hafif ve saat on sekizi 20 dakika 27 saniye geçe de birinci zelzeleye yakın şiddetlice bir hareketiarz daha kaydedilmiştir. Bu sonuncu zelzeninin derecesi de zelzele iskalasının dört numarasına uygundur. Bunlardan başka iki hareketiarz daha olmuşsa da bunlar pek çok kişi tarafından hissedilemeyecek kadar hafif geçmiştir. Zelzeninin merkezi İstanbul mınta(ı)kasıdır... Yalnız bundan sonra zelzele olsa bile ilk sarsıntılara nazaran hafif olur. (“İstanbul büyük korku geçirdi”, 1935).

Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü de şu açıklamada bulunmaktaydı: “Halkalı Meteoroloji İstasyonu’nun hassas barografı 23 milimetrelik bir çizgi yapmış ve barografın stili yerinden fırlamıştır. Zelzele çok kuvvetli hissedilmiştir” (“Saat 4 ile 6 arasında”, 1935).

Depremlerin şiddetleri itibarıyla on kısma ayrıldığı dikkate alındığında bu deprem orta düzeyde nitelendirilebilir. Buna karşın deprem İstanbul’da büyük korku uyandırdı. Rasathanenin resmi raporunda da 1894 yılındaki depremden sonra bu şiddette bir depremin olmadığı ifade edilmekteydi. (“İstanbul büyük korku geçirdi”, 1935).

Dâhiliye Vekâleti’nin verdiği bilgilere göre sarsıntı Balıkesir merkezinde Ocak ayının 4. günü başlayarak sekizinci gününe kadar, Kapıdağı yarımadasında 4 Ocak’tan 5 Ocak’a kadar, Erdek civarında 2 Ocak’tan 8 Ocak gününün sabahına kadar çeşitli aralıklarla ve çoğu zaman da şiddetli olarak devam etmiştir. (“Marmara Adasında”, 1935; “Korkunç zelzeleler”, 1935).

Rasathane Müdürü Fatin Bey depremin merkezinin Marmara Adası olduğunu ifade etmekteydi. Ayrıca halk arasında yayılan yanardağ söylentisine de açıklık getirerek “...Bu zelzeleler volkanik değil tektoniktir. Binaenaleyh yanardağ ile alakası olmadığı gibi devam etmesinin de bir ehemmiyeti yoktur...” demekteydi (“Sarsıntılar çok azaldı”, 1935).

Halkın depremlerin oluşum nedenleriyle ilgili bilgileri sözlü aktarımlarla gelen birtakım hurafelere dayanmaktaydı. Bu nedenle dönemin gazetelerinde depremlerin nasıl olduğuna dair bilimsel bilgilere yer verilerek halk aydınlatılmaya çalışılmaktaydı. (“Zelzele niçin, ne zaman”, 1935).

Marmara Adası’ndaki depremzedelerle yapılmış söyleşiler de basında yer almaktaydı. Muhabir depremin olduğu an ile ilgili bir depremzedenin anlattıklarını şu şekilde aktarmaktaydı:

Arife akşamı idi... Yemek zamanı... Birdenbire müthiş bir sarsıntı oldu... Arkasından bir daha... Adanın altından uğultular, gök güremelerine benzeyen korkunç sesler çıkıyordu. Buradaki dağlar çok kayalıktır. Zelzele ile beraber dağdaki kayalar şakır şakır aşağı inmeye başladı. Balık fabrikası bir dakikada yerle bir oldu. Kilise yıkıldı, mektep yıkıldı, cami yıkıldı, evler tamamıyla yıkıldı. Hepimiz Cumhuriyet meydanına koştuk. Müthiş bir soğuk vardı. Kar yağıyordu. Cumhuriyet meydanında bütün ada halkı toplandık. Meydanın tam ortasına çok büyük bir ateş yaktık. Yorganlarımız sırtlarımızda ateşin etrafına sıra sıra dizildik. Yağmurun altında, ateşin karşısında sabaha kadar bekledik. Yaktığımız ateşi gittikçe büyütüyorduk. Bu ateş hem bizi ısıtıyor, hem de bu suretle etrafa işaret vermiş oluyorduk. Zelzele elan (halen) devam ediyordu. (Feridun, 1935).

Deprem özellikle Erdek ilçe merkezi ve çevresiyle Marmara nahiyesine bağlı adalarda etkili olduğu anlaşılmaktaydı. Balıkesir valiliğinin 5 Ocak 1935 tarihli raporuna göre Balıkesir merkezde 12 binada hafif hasarlar oluşmuş ve can kaybı yaşanmamıştı. Kapıdağı kasabasında kârgir binalardan bazılarının duvarları yıkılmış, birçoğunun sıvası dökülerek çatlamlar oluşmuş fakat kasaba merkezinde insan kaybı olmamıştı. Erdek ilçesine bağlı Narlı köyünde toplam 117 evden sadece 20’si sağlam kalmış, Ocaklar köyünde 4, Turan köyünde 1 ve civar köylerde 2 veya 3’er ev yıkılmıştı. İnsan kaybı konusunda bu köylerden ve diğer yerleşim yerlerinden henüz bir bilgi alınamadığı ifade edilmekteydi. Balıkesir valiliğinin 8 Ocak 1935 tarihinde gönderdiği telgrafta artçı sarsıntıların devam ettiği ve gece 23.55’te şiddetli bir sarsıntının meydana geldiği ve bu sarsıntı sonucunda 4 kişinin yaralandığı bildirilmekteydi. Ayrıca adalar ile Erdek arasında ulaşımın sağlanıp, hamile kadınlar ve yaralılar için bir sağlık ekibinin acil olarak gönderilmesi istenmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.7). Aynı tarihli Akşam gazetesinin haberine göre Erdek ilçesine bağlı köylerde toplam 200 ev yıkılmıştı. (“Zelzele Erdek köylerinde”, 1935). Cumhuriyet gazetesi de Türkeli Adası’nda 120 evin tamamen yıkıldığı bilgisini vermekteydi. (“Sarsılan yerlerde”, 1935).

9 Ocak tarihli Akşam gazetesinin haberine göre deprem en çok Marmara Adası’na zarar vermişti. Adanın güneyinde yer alan Gündoğdu köyünde 100 ev yıkılmıştı. Evlerin çoğunluğu çökmüş, iki ev de deprem sırasında çıkan yangından dolayı tamamen tahrip olmuştu. (“Sarsılan yerlerde”, 1935). Balık tüccarı Musevi Arma’nın şarap ve tuzlu balık depoları, metruk mallar idaresinin büyük kayıkhanesi, Tahsin Bey’in balık ve konserve fabrikası, Erdekli Arif Bey’in

yağhanesi (“Zelzele sarsıntılar”, 1935) ve Giritli Arif Ağa’ya ait olan yağhane yıkılmıştı. (Yücel, 2016). Ayrıca Aron kaptana ait şarap mahzeni ve balıkhaneler de yıkılmıştı ve bu yıkımın toplam meblağı 100.000 TL’yi bulmaktaydı. (“Marmara Adasında”, 1935). Betondan yapılmış olan ilkokul binası kullanılamayacak derecede harap olmuştu. (“Sarsılan yerlerde”, 1935). Asmalı ve Çınarlı köylerinde evlerin birçoğu yıkılmıştı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.7). Halk köylerden nahiye merkezi Marmara kasabasına gelmekteydi. (“Zelzele Marmara adaları”, 1935).

Marmara Adası’nın karşısındaki Hayırsız adada bulunan can kurtarma binasının (tahlisiye) sis düdüğü bölümü de yıkılmıştı. Bu binayı satın alan müteahhit Osman Feyzi Bey’in 7000 TL civarında bir zararı bulunmaktaydı. (“Zelzele sahasında”, 1935).

12 Ocak tarihinde vali ve Dâhiliye Teftiş Heyeti Reisi’yle birlikte 15 köyün 11’i gezilmiş, biri ağır diğerleri hafif yaralı olan depremzedeler tedavi altına alınmıştı. İstanbul’dan gönderilen yardım heyetine bir iş kalmadığı için geri gönderilmişti. Meskenlerin çoğunluğunun çöktüğü, 50-60 kadar binanın hasarlı olduğu ve ikâmet edilecek bir durumlarının olmadığı ifade edilmekteydi. Narlı, Ocaklar ve Turan köylerinde 23 ev, Marmara nahiyesine bağlı adalardaki köylerde de mevcut 570 evden 450’si tamamen yıkılmış, diğerleri de kısmen zarar görmüştü. Meskûn kullanma amacı dışında yapılmış olan evlerin hepsi çökmüştü. 3000’e yakın depremzede evsiz kalmıştı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.8-9). Resmi kayıtlara göre de 5 can kaybı yaşanmış ve 600 bina hasar görmüştü. (“Tarihçe”, 2023).

Dr. Fuat Sorağman’ın 13 Ocak tarihli raporu Balıkesir valiliğinin verdiği bilgileri destekler nitelikteydi. Erdek merkezde birçok binanın duvarı çatlamış, iki baraka yıkılmıştı. Erdek ilçesinde okul binası önemli ölçüde hasara uğramış ve bazı evlerde de kısmi çatlaklıklar oluşmuştu. Deprem bölgesinde yıkılan üç okulun 25.000 TL’ye yeniden yapılabileceği ifade edilmekteydi. (“Sarsıntılar çok azaldı”, 1935).

14/15 Ocak gecesi Marmara Adası ve Erdek merkezli beş ayrı artçı sarsıntı yaşandı. Biga’da bu sarsıntılar üç defa hissedildi. Erdek’te bir ev ve ilkokul binası yıkıldı. Kaymakamlık ve belediye binaları kısmen zarar gördü. Karabiga’da 8 ev yıkıldı. Birkaç ev temelinden kaydı. Halk Fırkası’nın bulunduğu binada küçük hasarlar oluştu. Marmara Adası’nın karşısında bulunan Fener Adası’nda yıkımlar yaşandı. Bu artçı sarsıntılardan en çok Paşalimanı Adası üzerinde bulunan Poyrazlı, Harmanlı ve Tuzla köyleri etkilendi. Paşalimanı merkez, Balıklı köyü kısmen zarar gördü. Ayrıca deprem Marmara Adası’nda bulunan Çınarlı, Gündoğdu, Asmalı köylerine ve Türkeli adasındaki Yiğitler köyüne büyük zarar verirken Marmara nahiye merkezini kısmen etkiledi. (“Karabigada zelzeleden”, 1935; “Sarsıntılar çok azaldı”, 1935). Ekinlik köyünde

Rumlardan kalan atıl haldeki kilise, okul ve evlerin birçoğu yıkıldı. (Dündar, 2020, s.327). Harmanlı köyünün sahilinde yaşanan çökme sonucunda bazı evler deniz içinde kaldı. (Yücel, 2016).

Marmara nahiyesine bağlı köylerde depremden dolayı ölen veya yaralananların sayıları basında şu şekilde yer almaktaydı: Asmalı 1 vefat, 1 yaralı; Gündoğdu 2 vefat; Harmanlı 4 yaralı; Marmara 1 yaralı; Paşalimanı 4 yaralı; Türkeli 1 vefat, 4 yaralı ve Yiğitler 1 vefat, 1 yaralı olmak üzere toplam 5 vefat, 15 yaralı. (“Zelzelenin sebep olduğu zararlar”, 1935; “Zelzelenin zararı büyüktür”, 1935; “Sarsıntının p(b)lançosu”, 1935). Bazı gazetelerde Paşalimanı köyündeki yaralı sayısı 2 olarak verilmekteydi. Akşam gazetesindeki habere göre deprem bölgesinde ölü sayısı 4, yaralı sayısı da biri ağır olmak üzere 6’ydı. (“Zelzele Marmara adaları”, 1935). Dr. Fuat Sorağman’ın 13 Ocak tarihli raporuna göre de 4 vefat 13 yaralı vardı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.8-9).

Bununla birlikte deprem nedeniyle bölgede hayatını kaybeden veya yaralanan depremzede sayısının resmi rakamların üstünde olduğu anlaşılmaktaydı. Nitekim Kurun gazetesinde yer alan haberde bütün adaların köylerinde vefat eden kişi sayısı 20-30 olarak tahmini bir rakam verilmekteydi. (“Zelzele mıntıkasında”, 1935). Son Posta gazetesi deprem bölgesinde 30 kişiye yakın vefat olduğunu bildirmekteydi. (“Kapu(ı)dağı Yarımadası”, 1935). Resmi rakamlar telef olan hayvan sayısını tekli rakamlarla ifade ederken basında yer alan haberler belli bir rakam vermemekle beraber sayının çok olduğunu belirtmekteydi. (“Marmara Adasında bütün binalar”, 1935). Anadolu gazetesine göre Harmanlar köyünde 6 hayvan telef olmuş ve Poyrazlar köyünde 36 hayvan yaralanmıştı. (“Zelzelenin zararı büyüktür”, 1935).

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Refik Saydam 24 Ocak tarihinde deprem bölgesine bir ziyaret gerçekleştirerek incelemelerde bulunmuş ve 4 kişinin vefat ettiğini ve 27 kişinin de yaralandığını ifade etmiştir. Ayrıca “...Erdek merkez kazası da dâhil olduğu halde Marmara nahiyesi merkezi(y)le civar bir köyde 9083 nüfusun sakin olduğu 2092 haneden 180’ni tamiri kabil olmak üzere 460 ev yıkılmış” demiştir. (“Sıhhat bakanın söylevi”, 1935).

Rakamlarda yaşanan bu belirsizlikler deprem bölgesinden sağlıklı bilgi alınamamasından kaynaklanmaktaydı. (“Sarsıntılar çok azaldı”, 1935). Artçı sarsıntıların yedi evin tamamen yanmasına, hasarlı binaların yıkılmasına, ölüme ve yaralanmaya yol açması istatistiki verileri karmaşık bir hale getirmekteydi. (“Felakete uğrayanlar”, 1935; Akman, 1935).

Balıkesir valisi 29 Ocak sabaha karşı 5.30’da artçı olduğu muhtemel kuvvetli bir depremin yaşandığını bildirmekte fakat bu depremin bir hasara veya ölüme yol açıp açmadığı konusunda

herhangi bir bilgi vermemekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.16). Deprem hafif de olsa artçı sarsıntılarının 20 Mart tarihi itibarıyla devam ettiği anlaşılmaktaydı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.24).

2.1. Depremi çevre yerleşim yerlerine etkisi

Deprem çevre il ve ilçelerden Balıkesir, Bandırma, Bursa ve Çanakkale’de; Marmara Bölgesi’nde İstanbul ve Tekirdağ’da; Ege Bölgesi’nde İzmir başta olmak üzere bölgenin büyük bir kısmında; İç Anadolu Bölgesi’nde Eskişehir ve Ankara’da; Akdeniz Bölgesi’nde de Antalya’da hissedildi. (“İstanbul büyük korku geçirdi”, 5 Kânunusani 1935; “Saat 4 ile 6 arasında”, 1935; “Büyük zelzeleler”; “Zelzelenin fecî eserleri”, 1935). Bursa şehir merkezinde ölü, yaralı veya fiziki bir zarar tespit edilmedi. Sadece Mudanya ilçesine bağlı Trilye kasabasında bir ev yıkıldı. (“Dün geceki zelzele”, 1935). İzmir’de ilk deprem iki artçısıyla birlikte hissedildi fakat şehirde can ve mal kaybına neden olmadı. (“Cuma günü İzmir’de”, 1935). Gelibolu limanında muhacirlere ve bir tüccara ait buğday deposu yıkıldı. İlkokul, ortaokul ve telgrafhane binalarında çatlaklar oluştu. (“Erdek civarında zelzele”, 1935).

Deprem etkili olduğu illerden biri de İstanbul’du. Bu deprem sonrası İstanbul’da büyük bir panik yaşandı. Ölüm vakasının yaşanmadığı şehirde birçok bina kısmi zarar gördü ve bir dükkân yıkıldı. Beyazıt Kulesi’nin üç yerinde çatlama oldu. Çemberlitaş semtinde bulunan Vezir Hanı’nın kapısındaki kemerinden iki büyük taş koparak yere düştü. Edirnekapı’da kale duvarlarının bazıları yıkıldı. Özellikle kârgir hanlarda çatlamlar meydana geldi. Belediyenin kalorifer bacası yıkıldı. Beyoğlu’nda Boğazkesen Caddesi’nde bir sebzeçi dükkânı yıkıldı. Aksaray’da Şekerci Sokağı’nda Camcılar Camisi’nin minaresi çatladı ve âlemi yere düştü. Kariye Camisi’nde de kubbeden sıvalar ve bazı mozaikler düştü. Binaların saçaklarından düşen kiremitler bazı telefon ve telgraf tellerinin kopmasına neden oldu. (“İstanbul büyük korku”, 1935; “Zelzele Erdek köylerinde”, 1935). Sinemalarda film gösterimi sırasında izdihamlar yaşandı. Sümer sinemasında gösterilen filmlerin bazı sahnelerinde deprem benzeri görüntülerin yer alması izdihamın boyutu artırdı. (“Dünkü zelzelenin tafsilâtı”, 1935; “İki dakika süren zelzele”, 1935). Tiyatro salonlarında, kıraathane ve gazinolarda da büyük panik yaşandı. (“Dünkü zelzeleler”, 1935).

2.2. Depremden sonra bölgede teftiş ve yardım heyetlerinin oluşturulması

Dönemin Balıkesir Valisi Salih Salim Gündoğan, deprem sonrasında bölgeden bilgi akışının sağlanması ve ilk müdahalenin gerçekleştirilmesi konusunda ilin en büyük mülki amiri olarak öncü rol üstlenmiştir. Bu çerçevede Valinin, Erdek Kaymakamı Esat Bey aracılığıyla elde ettiği

bilgileri Dâhiliye Vekâleti, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti ve Hilali Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'yle telgraf yoluyla paylaştığı anlaşılmaktadır. Vekâletlerin de kendi aralarında ve Başvekâletle bilgi alış verişinde olduğu tespit edilmiştir. Hükümetin bölgeye yönelik önceden hazırlanmış bir doğal afet planının olmadığı, deprem sonrası yapılacak çalışmaların söz konusu kurumlar arasında gerçekleştirilen istişareler sonucunda belirlendiği anlaşılmaktadır.

Vali Gündoğan depremle ilgili ilk raporunu 5 Ocak tarihinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti'ne gönderdiği telgraf aracılığıyla sunmuştur. Bu telgrafta Vali, Hilali Ahmer Cemiyeti'nin harekete geçirilmesi konusunda talepte bulunmaktaydı. Ayrıca vilayet merkezinde bulunan Hilali Ahmer şubesinin hesabındaki 300 küsur TL'nin Erdek kaymakamlığının emrine verilmesi yönünde gerekli emri verdiğini bildirmekteydi. Vali, 8 Ocak tarihinde de yine aynı vekâlete iki ayrı telgraf göndererek bilgi akışına devam etmiştir. Bu telgraflardan birinde depremzedelere iaşe, ibate, iskân ve evlerin tamirinin gerçekleştirilmesine yönelik yapılacak yardımlar için vilayette şubesi bulunan Hilali Ahmer Cemiyeti'nin görevlendirildiğini ifade etmekteydi. Ayrıca Hilali Ahmer Cemiyeti'nin vilayetin fahri reisliği altında merkezde bir yardım komitesi kurduğunu ve bu teşkilatlanmanın ilçe ve nahiyelerde de sağlanmaya çalışıldığını belirtmekteydi. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti, 12 Ocak tarihinde Hilali Ahmer memuru Said Bey aracılığıyla 1000 TL göndermiş ve mevcut 300 küsur TL'nin de kullanılmasına izin vermiştir. Hilal Ahmer Cemiyeti'nin Balıkesir şubesi il genelinde depremzedelere yapılacak yardımlar için görevlendirilmiş fakat bu yeterli görülmeyince çevre illerdeki cemiyet şubelerinin de faaliyete geçirilmesine çalışılmıştır. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.7, 8, 13).

İbrahim Sabri Çıtak'ın gönderdiği rapora göre sevk, iskân, iaşe ve inşaat işlerinin talimatnameler çerçevesinde düzenlenmesi için komisyonlar oluşturulmuştur. Marmara Adası'ndaki faaliyetleri organize etmek için Marmara nahiye müdürü görevlendirilmiştir. Paşalimanı ve Türkeli adalarına da birer nahiye müdürü gönderilmiş ve bu müdürlerin emrine birer fen ve sağlık memuru verilmiştir. İlerleyen günlerde bölgeye 2 mühendis ve 3 fen memuru daha gönderilmiştir. Bandırma kriz merkezi haline getirilmiş ve burada da biri iaşe ve diğeri inşaat işlerinde faaliyet göstermek üzere iki heyet oluşturulmuştur. Balıkesir valisi ve Erdek kaymakamı komisyonların faaliyetlerini kontrol etmekle görevlendirilmiştir. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.10-11, 13, 20). Bölgede mülkiye müfettişinin, Dâhiliye ve Sıhhat Teftiş Heyetlerinin başkanlarının organize oldukları anlaşılmaktaydı.

Deprem felaketinin yaşanmasından sonra bölgede incelemeler yapmak ve gerekli tedbirleri almak üzere Dâhiliye Vekâleti tarafından teftiş heyeti reisi sıfatıyla İbrahim Sabri Çıtak görevlendirilmiştir. Çıtak, Marmara Adası ve çevresinde bulunan köylerle birlikte Gönen ve Susurluk ilçelerinde teftişlerde bulunarak 15 Ocak tarihinde bir rapor hazırlamıştır. Çıtak bölgede gerekli tertibatı almış ve Bandırma’da 8-10 gün süreyle görev yapacak bir mülkiye müfettişini görevlendirerek Ankara’ya dönmüştür. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.19, 20, 21).

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, 12 Ocak 1935 tarihinde Balıkesir valiliğine gönderdiği telgrafta Başmüfettiş Dr. Fuad Sorağman ile birlikte operatör ve sıhhat memurunun incelemeler yapmak için İstanbul’dan bölgeye gönderildiğini bildirmektedir. Her iki müfettişin ilgili vekâletlere gönderdiği raporlar bölgede yürütülen faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde göstermektedir. Hilâliahmer Cemiyeti’nin görevlendirdiği Müfettiş Sait Bey de Erdek ilçesine bağlı Tuzla, Harmanlı, Poyrazlı ve Paşalimanı köylerinde yardıma muhtaç olan kişileri tespit etmiştir. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.12-13).

Marmara nahiyesine bağlı adalarda meydana gelen artçı sarsıntılar üzerine Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Başmüfettiş Fuat Sorağman’ı tekrar bölgeye göndermiştir. Başmüfettiş 20 Mart tarihinde Balıkesir valisi, vilayet sıhhat müdürü ve başmühendisle birlikte Marmara nahiyesinde incelemelerde bulunmuş ve 26 Mart tarihinde raporunu ilgili makamlara sunmuştur. Başmüfettişe göre yöre halkı depremin etkilerini üzerlerinden atarak tarlalardaki rutin çalışmalarına geri dönmüşlerdi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.23-26).

Balıkesir Valisi Salih Salim Gündoğan müfettişler aracılığıyla yürütülen çalışmalardan duyduğu memnuniyeti ifade etmek için Dâhiliye Vekâleti’ne bir teşekkür yazısı göndermiş ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya da bu yazıyı Başvekâlet makamıyla paylaşmıştır. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.22).

2.3. Deprem bölgesine ulaşım ve nakliyat işlemlerinin düzenlenmesi

Depremden ve fırtınadan dolayı Erdek-Marmara Adası arasında telefon ve telgraf aracılığıyla yapılan görüşmeler kesildiği için bölgeden sağlıklı bilgi alınmamaktaydı. (“Zelzelenin fecî eserleri”, 1935). Marmara Adası ve çevresindeki adalarla iletişim ve nakliyat dönemin şartları da dikkate alındığında ancak deniz yoluyla gerçekleşebilirdi. 1928 yılı verilerine göre İstanbul-Bandırma ve İstanbul Karabiga deniz hattı vardı. (Kopar, 2016, s.476). Depremi yaşadığı dönemde de Seyrisefain İdaresi Marmara Adası’na haftada iki defa vapur seferi düzenlemekteydi. Diğer günlerde adaya ulaşım sandal veya yük tekneleriyle sağlanmaktaydı. (Yücel, 2016). Bu nedenle dönemin Balıkesir Valisi Salih Salim Gündoğan, İktisat Vekili Celal

Bayar'dan Marmara Adası ile Erdek arasında ulaşımı sağlamak üzere bir vapur tahsis edilmesini istemiştir. Bu isteğin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'yle istişare edildiği ve şöyle pratik bir çözüm yolun bulunduğu ifade edilmekteydi. 9 ve 16 Ocak Çarşamba ile 12 ve 19 Ocak Cumartesi tarihlerinde İstanbul'dan kalkan Karabiga posta vapuru Marmara Adası ve Erdek arasında sefer yapacaktı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.17-18; "Marmara Adasında", 1935).

Antalya isimli vapurun kaptanı Karabiga'dan İstanbul'a doğru rutin seferini yaparken denizyolları idaresinden aldığı emir üzerine Erdek'e uğramış ve kaymakamın başkanlığı altındaki 14 kişilik bir heyeti alarak Marmara Adası'na gitmişti. Heyet bu ada dışında Paşalimanı, Türkeli ve Ekinlik adalarında da incelemelerde bulundu. (Önen, 1935). Akşam gazetesinde 10 Ocak'ta yer alan habere göre yağmur ve fırtına nedeniyle Marmara Adası'na yardım götürülemediği için yöre halkı Balıkesir valiliğine ve aynı zamanda Balıkesir milletvekili olan TBMM Başkanı Kazım Özalp'e telgraflar çekerek yardım talebinde bulunmuşlardır. Meclis başkanının da ilgilileri organize etmesi üzerine Antalya vapuru Tekirdağ'dan Marmara Adası'na gelmiş ve sahile sığınmış depremzedeleri sandalla gemiye nakletmeye çalışmış fakat fırtınanın şiddeti yüzünden başarılı olamamıştır. ("Zelzele Marmara adaları", 1935; "Marmara adalarında", 1935).

Marmara Adası ve çevresindeki diğer adalar arasında ulaşımı gerçekleştirmek ve bölgeden ayrılanların nakillerini kolaylaştırmak için Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti 12 ve 13 Ocak tarihlerinde Antalya, Gerze ve Gülnihal isimli vapurları da nakliye işlerinde görev yapmak üzere bölgeye gönderdi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.8; "Marmara adasında", 1935; "Sarsılan yerlerde", 1935). Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam 24 Ocak tarihinde yaptığı açıklamada "Erdek'le muvasala her gün için temin edilmiştir" demektedir. ("Sıhhat bakanının söylevi", 1935).

Haber gazetesi, Antalya Vapuru'nun Kaptanı Sezai Yılmaz Bey'e dayandırarak verdiği habere göre Marmara Adası'ndaki depremzedelerden 20 kişi Erdek'e ve 50 kişi de İstanbul'a deniz yoluyla nakledildi. ("Zelzele sahasında", 1935). Depremzedelerin nakillerinin önündeki engel kış mevsiminin getirdiği olumsuz hava koşulları nedeniyle vapurların Marmara Adası limanına yanaşamamasıydı. Bu nedenle yardım malzemelerinin sevki de gecikmekteydi. Akşam gazetesinde yer alan haberde Marmara nahiyesine bağlı adalardaki köylerin çeşmelerinin kurummasından ve yeraltından gelen seslerden tedirgin olan halkın bölgeyi terk etmeye hazırlandığı ifade edilirken ("Zelzele Marmara adaları", 1935), Cumhuriyet gazetesi tüm halkın vapurlarla tahliye edildiğini iddia etmekteydi. ("Mıntıkâ halkı", 1935). Bununla birlikte

Cumhuriyet gazetesi Türkeli Adası halkının hepsinin adayı terk ettiğine ilişkin çıkan haberlerin doğru olmadığını bildirmekteydi. (“Sarsılan yerlerde”, 1935). Haber gazetesi Cumhuriyet gazetesini yalanlayarak depremzedelerin tümünün Bandırma ve Erdek’te iskân edildiklerine dair haberin asılsız olduğunu belirtmekte ve bir tek fert bile yurdundan ayrılmamıştır demektedir. (“Marmara’da zelzele”, 1935; “Marmara Adasında zelzele”, 1935). Müfettiş raporlarından da sadece yaralıların nakledildiği diğer depremzedelerin buldukları mevkilerdeki çadır veya barakalarda ikâmete devam ettikleri anlaşılmaktaydı.

Adalar ekonomik açıdan önemli olduğu kadar güvenlik nedeniyle de önem arz etmekteydi. Hükümet bölgenin tamamen atıl durumda bırakılmasını istememekteydi. Bu nedenle bir taraftan adalardan göçü mümkün olduğu kadar önlemeye çalışırken diğer taraftan da bölgeden yoğun bir göçün yaşandığına ilişkin haberleri yalanlamaktaydı.

İbrahim Sabri Çıtak, adalar arasında ulaşım ve iletişimi sağlamak amacıyla bir gümrük motorunun görevlendirildiğini söylemekteydi. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla gümrük muhafaza komutanı nakliye işlerinde kullanılması için bölgeye bir sahil muhafaza motoru daha göndermiştir. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.21). İlerleyen günlerde motorun yeterli gelmediği anlaşılmış ve bir istimbota ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. 11-13 Şubat tarihleri arasında fırtınanın bölgede etkili olduğu, Erdek ve adalar arasındaki ulaşım faaliyetlerinin yapılamadığı ve bu nedenle de inşaat malzemelerinin sevk edilemediği anlaşılmaktaydı. 14 Şubat itibarıyla fırtınanın şiddetini azaltması üzerine sağlık müdürü ve başmühendis vekilinin incelemelerde bulunmak üzere adalara gittiği bildirilmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.4-6).

2.4. Çadır ve kalıcı konut inşaatı için yapılan çalışmalar

Depremden sonra birçok bina hasar gördü veya tamamen yıkıldı. Artçı sarsıntılardan Erdek merkezde 6 resmi bina da etkilendi. (“Zelzele mıntıkasında hastalıklar”, 1935). Artçı sarsıntılar sonrasında yeni yıkım ve hasarlar yaşandığı için bu konuda istatistiki veriler net bir şekilde belirlenemedi. Bununla birlikte basında yer alan ve Tablo 2’de aktarılan veriler yıkımın boyutunu göstermesi açısından önem arz etmekteydi.

Tablo 2. Akşam gazetesine göre depremde yıkılan veya zarar gören evler

Yerleşim Yeri	İçeri Girilemez	Tamir Edilmesi Gerekli	Tamamen Zarar Gören	Sağlam Kalan
Asmalı	-	-	3	-
Balıklı	1	1	5	5
Çınarlı	2	1	20	7
Ekinlik	-	26	30	-

Erdek Merkez	-	756	2	-
Gündoğdu	12	3	45	-
Harmanlı	-	4	55	-
Tuzla	1	1	13	1
Narlı	40	5	30	15
Marmara	22	15	52	53
Ocaklar	-	-	4	-
Paşalimanı	10	30	11	14
Poyrazlı	1	1	33	4
Turan	-	-	1	-
Türkeli	7	3	50	7
Yiğitler	10	5	93	2
Toplam	106	851	447	108

Kaynak: “Zelzelenin sebep olduğu”, 1935; “Zelzelenin zararı büyüktür”, 1935; “Sarsıntının p(b)lançosu”, 1935.

Tablo 2’de yer alan veriler yıkımın ağırlıklı olarak Yiğitler, Harmanlı, Marmara, Türkeli ve Gündoğdu köylerinde etkili olduğunu göstermektedir. Erdek ilçe merkezinde yıkım az olmasına karşın hasarlı bina sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir.

Deprem sonrasında evi yıkılan veya kısmen zarar görenlerin barınma ihtiyacının karşılanması bir zorunluluk teşkil etmekteydi. Üstelik depremin artçı sarsıntılarının devam etmesi yeni yıkımları beraberinde getirmekteydi. Mevsimin kış olması, bölgede sulu kar yağması ve çok soğuk bir havanın hâkim olması yaşam şartlarını daha da zorlaştırmaktaydı. Bir ara depremzedelerin Erdek ilçesi dâhilinde sağlam kalmış evlere yerleştirilmesi gündeme gelmiş fakat adalardan göçü mümkün olduğunca önlemek için hükümet bu yola başvurmamıştır. (“Erdek ve Marmara Adası”, 1935).

Yerel yönetimler barınma sorununu öncelikli olarak çadırla çözüme eğilimindeydi. Deprem bölgesinden gelen talepler de dikkate alınarak çadırlar peyderpey gönderilmekteydi. Balıkesir valiliğinin ve şehirde şubesi bulunan Hilâliahmer Cemiyeti’nin elinde yeterli miktarda çadır yoktu. Bu nedenle çadırlar ancak temin edildikçe gönderilebilmekteydi. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Eskişehir ambarından bölgeye 8 Ocak tarihinde 250 ve 13 Ocak tarihinde de 150 olmak üzere toplam 400 çadırın gönderildiğini ifade etmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.11). Ayrıca Hilâliahmer Cemiyeti, Kolordu ve Vilayet Özel İdaresi işbirliğinde toplam 355 çadırı depremzedelere dağıttı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.9-10).

Deprem bölgesine çadırların geç ulaşması ve gelenlerin de ihtiyaca cevap vermemesi depremzedeleri geçici barınma yollarına sevk etmiştir. Türkeli Adası halkının bir kısmı adadaki şarap üreticilerine ait her biri 8-10 kg’lık fiçileri ters çevirip barınak haline getirmişlerdir. (“Sarsılan yerlerde”, 1935). Bazı depremzedeler de barınmak amacıyla kendi imkânlarıyla saz ve hasırlardan kulübelere inşa etmişlerdir. (“Sarsıntılar çok azaldı”, 1935).

Gerze isimli yardım vapuruyla birlikte adaya giden gazete muhabirinin izlenimlerine göre iskelede büyük bir kalabalık vardı. Halk çadırların ve kayıkların içindeydi. Yatak, tencere ve mangal gibi birtakım eşyaları da yanlarına almışlardı. Kayıklar muşamba örtülerle kapatılmıştı. Çadırlara sobalar kurulmuştu. (Feridun, 1935).

Depremzedelerin bir kısmı kendi imkânlarıyla yıkılan evlerden elde ettikleri moloz kalıntıları kullanarak nizami olmayan barakalar inşa etmişlerdi. (“Marmaradaki yer teprentisi”, 1935). Bu nedenle Teftiş Heyeti Reisi Çıtak, Balıkesir Vilayeti Fen Heyeti’ne örnek bir baraka ve inşaat projesinin yaptırılarak köylerde görevli bulunan komisyonlara gönderildiğini ifade etmiştir. Barakaların zemini nispeten sağlam olan bölgelerde yapılması planlanmıştır. Çıtak, barakaların yapılmasından dolayı yerel halkın memnun olduğunu ve bölgeden ayrılma eğilimlerinin sonlandığını vurgulamıştır. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.19-21).

Çıtak’ın raporuna göre vilayetin organize ettiği ekiple birlikte bölge ordu komutanlığı tarafından oluşturulan 81 kişilik inşaat ekibi valiliğin denetimi ve kontrolü altında bölgeye sevk edildi. Balıkesir vilayeti tarafından 10 inşaat ustası belirlenmiş ve bu ustalar 3000 tahta ve 500 kg çiviyle birlikte bir motor aracılığıyla Marmara Adası’na gönderilmişti. (“Marmara Adasında barakalar”, 1935). Çeşitli dönemlerde deprem bölgesine inşaat ustası ve inşaat malzemeleri gönderilmeye devam etti.

Ekiplerin görevi öncelikle çadırların kurulmasını sağlamaktı. Bununla birlikte hastaların, kadın ve çocukların uzun süreli bu çadırlarda kalması uygun görülmemektedir. Yardım heyetinin nihai amacı depremzedeler için sarsıntıya karşı dayanıklı kalıcı tahta barakaların inşa edilmesiydi. Gerekirse nüfusu az olan köylerin birleştirilebileceği de ifade edilen haberde adalarda depremzedeler için inşa edilecek olan binalarla ilgili olarak şu bilgiler verilmekteydi:

Bütün köyler fennî plan üzerine kurulacak, yollar iki buçuk metro genişliğinde düz ve muntazam olacak, binalar ahşap bir çatı altında iki aile barındırabilecektir. Her aile için iki oda, bir antre, bir banyo, bir hela bulunacaktır. Binaların etrafı beşer metro bahçe olacaktır. Her adada 16 hane olacak, adaların cephesi 100 metro, yanı 28 metro olacaktır. Bütün binaların malzeme ihtiyacı temin olunmuştur. (“Marmara adaları”, 1935).

Artçı sarsıntılar sonucunda yeni yapılmış barakaların bir kısmı yıkıldı. (“Doktor Memduh Bey”, 1935). Bu nedenle yıkılan barakaları tamir etmek veya yeni barakaların yapımını sağlamak için 15 ve 17 Ocak tarihlerinde Marmara Adası’na çadır, hasır, 5000 tahta ve 80 dülger gönderildi. Söz konusu tahtalarla sahil boyunca 150’ye yakın baraka inşa edilmesine rağmen depremzedelerin yarısı henüz çadırda ikâmet etmekteydi. (“Karabigada zelzeleden”, 1935; “Marmara Adasında”, 1935). Baraka yapımına hız vermek için 20 Ocak tarihinde 83 inşaat ustası daha Bandırma’dan adalar bölgesine gönderilmiştir. (“Marmara adaları”, 1935). Mevcut

bina vergisi kanununa göre yangın, deprem ve diğer afetlerden sonra barınma amacıyla yapılan geçici mahiyetteki binalar vergiden muaftılar. Bu maddeye göre Marmara Adası ve civar bölgesinde yapılan geçici binalar bu kanundan yararlanmaktaydı. (“Marmara Adasında”, 1935).

Erdek ilkokulunun depremden dolayı duvarlarının çatlaması eğitim-öğretim yapılmasına imkân vermemektedir. Yaklaşık 400 öğrencinin eğitim gördüğü bu okulda okuyan öğrencilerin bir eğitim yılı kaybetmemeleri ve özellikle de son sınıfta olanların mezun olup orta dereceli okullara gidebilmelerinin sağlanması için çareler aranmaktaydı. Erdek’te öğrencilerin eğitim görebilmeleri için uygun bir bina aranmış fakat bulunamamıştı. Bu nedenle çadırlarda eğitim-öğretimin devam edeceği söylenmekteydi. (“Marmara adaları”, 1935). Bununla birlikte 30 Ocak itibarıyla Erdek Belediye Başkanı Selahattin Yücel, Maarif Memuru Basri Özkan ve Tayyare Cemiyeti Şube Başkanı Hadi Bey’in girişimleriyle ilçe genelinde odalar kiralanarak öğrenciler öğrenim gördükleri sınıflara göre bu odalara dağıtılmış ve öğretim faaliyetleri kaldığı yerden devam etmiştir. (“Marmara’nın iskân”, 1935).

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Refik Saydam 24 Ocak tarihinde yaptığı açıklamaya göre:

Aileler tamamen çadır altına alınmıştır... Kereste kısmen gelmiş ve inşaat başlamıştır. Her gün de gelmektedir. Kolordudan bir inşaat müfrezesi ve Balıkesir’den ve civar vilayetlerde bulunan taşçı ve dülger ustaları mahalline gelmiş ve işe başlamışlardır. Daha da gönderilecektir... Halk için birer katlı ve lüzumlu müstemilatlı barakaların inşası on beş gün içinde tamamen bitecek şekilde tertibat alınmıştır. Halk yıkılan evlerin altında kalan eşyalarını ve gıda maddelerini çıkarmaya başlamıştır... Halk muavenet heyetlerine ve bilhassa inşaata yardıma davet edilmiş ve işe başlamışlardır. İnzibat bozulmamıştır. Ve her ada ve köy nezaret altındadır... Hilâliahmerce verilen inşaat muaveneti kâfi gelmediği takdirde tekrar yardım edilecektir. Vaziyet normale girmek üzeredir. Teftiş heyetleri vazifelerine avdete mezun kılınmışlardır. (“Sıhhat bakanının”, 1935).

Dönemin Balıkesir valisi Salih Salim Gündoğan, Erdek kaymakamına dayandırarak verdiği bilgilere göre Paşalimanı köyünde incelemelerde bulunan fen memuru çivi, tahta, menteşe, testere ve rende gibi inşaat malzemelerine ihtiyaç duyulduğunu bildirmekteydi. Ayrıca Türkeli ve Ekinlik köylerinde ihtiyaç sahiplerinin isimleri ve gereksinim duyulan malzemelerin bir listesi yapılmıştır. Çınarlı köyünde 22 barakanın konulacağı alanlar tespit edilmiştir. Balıkesir valisi, Erdek kaymakamının belirlediği ihtiyaçlar doğrultusunda Bandırma İnşaat Komisyonu’na satın aldırılan 12 sandık küçük ve 50 sandık büyük çivi, 500 adet kapak, 300 adet kapı menteşesi, 5 adet testere ve 5 adet rendenin 29 Ocak tarihinde Erdek’e gönderildiğini ve buradan da hava şartlarının düzelmesi halinde deniz yoluyla Adalara gönderileceğini ifade etmekteydi. Valinin ifadesinden daha öncesinde Adalara bir miktar kereste gönderildiği ve buna ek olarak İstanbul’dan temin edilen 32 m³ kerestenin de 28 Ocak tarihinde Adalara nakledildiği anlaşılmaktaydı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.15-16). Başmüfettiş Fuat Sorağman toplam

263 baraka yapılması kararı alındığını ifade etmesine karşın (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.24-26), Balıkesir Valisi'nin Erdek, Marmara, Paşalimanı ve Türkeli adalarında yaptığı incelemeler neticesinde verdiği bilgilere göre büyük ve küçük çaplarda toplam 235 baraka yapılmıştı fakat bu barakaların sadece 133'ü kullanıma elverişliydi. Yapılan barakaların 102'si tamire muhtaç durumdaydı. Üstelik yapılan baraka sayısı yetersizdi ve 108 baraka yapımına daha ihtiyaç olduğu bildirilmekteydi. Depremin kışın en şiddetli olduğu döneme denk gelmesi nedeniyle bölgede hüküm süren soğuk ve şiddetli fırtına baraka yapım faaliyetlerini engellediği gibi adalar arasındaki malzeme nakliyat faaliyetlerinin de durmasına neden olmaktaydı. Valilik 26.500 kaplamalık tahtaya ilave olarak tavan ve tabanın yapımı için de 16.220 tahta, 600 sandık çivi, 5280 adet menteşeye ve bu işi yapmak için mevcut ustalara ilave olarak 60 dülgere daha gereksinim olduğunu belirtmekteydi. Ayrıca tüm bu gereksinimler için 15.000 TL kadar bir meblağa ihtiyacı olduğunu bildirmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.3).

Fotoğraf 1 Baraka ve depremzedeler

Kaynak: "Sarsıntılar çok azaldı", 1935.

Fotoğraf 2 Depremde yıkılmış bir ev, çadır ve depremzedeler

Kaynak: "Sarsıntılar çok azaldı", 1935.

Fotoğraf 3. Depremzede halk ve arka planda çadır ve barakalar

Kaynak: "Marmara Adasında", 1935.

Fotoğraf 1, 2 ve 3'te adalardaki depremzedeler, yıkılmış evler ve geçici olarak inşa edilmiş baraka ve çadırlar yer almaktadır.

Tablo 3. 26 Mart 1935 tarihli rapora göre Marmara nahiyesi baraka yapımı

Köyler	İnşaata Bitmiş		İnşaat Halinde		Henüz İnşaatına Başlanılmamış	
	Çift	Tek	Çift	Tek	Çift	Tek
Marmara	19	43	4	21	-	7
Çınarlı	2	-	2	-	-	-
Türkeli	4	1	7	-	5	1
Yiğitler	5	1	5	1	6	-
Paşalimanı ²	4	-	-	1	-	-
Harmanlı	10	-	8	-	-	-
Balıklı	2	-	-	-	-	-
Poyrazlı	3	5	1	2	-	-
Tuzla	2	-	-	-	1	-
Toplam	51	50	27	25	12	8

Kaynak: BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.27.

Tablo 3 Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Başmüfettişi Fuat Sorağman'ın raporundan alındı. Tabloda iki bölmeli ve tek çatı altında yapılan barakalar çift olarak ifade edilirken, tek bölmeli olanlar tek çatı olarak ifade edilmekteydi.

² Paşalimanı köyünde hasar almış 11 eve gerekli malzeme verilerek tamir ettirilmiştir.

Deprem sonrasında bölgede yapılan faaliyetleri yerinde incelemek amacıyla Başmüfettiş Fuat Sorağman, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından ikince defa bölgeye gönderilmiştir. Başmüfettiş 26 Mart tarihinde gönderdiği raporunda Balıkesir valisi, vilayet sıhhat müdürü ve başmühendisle birlikte Marmara nahiyesinde incelemelerde bulunduğunu ifade etmekteydi. Rapora göre barakaların bir kısmının tavan ve döşemeleri yapılmamıştı. Başmüfettiş bu durumu adaların karaya uzak mesafede olması, denizde fırtınalı gün sayısının fazla olması, bayram tatili nedeniyle işlerin tatil edilmesi ve ustaların adalarda uzun süreli ikâmet etmemesine bağlamaktaydı. Kolordu tarafından gönderilen askeri inşaat müfrezesinden bir randıman alınmadığı, inşa ettikleri barakaların sivil ustaların yaptıklarına nazaran oldukça ilkel kaldığını ve müfrezenin görevine son verilmesinin inşaat işlerine olumsuzluk teşkil etmeyeceğini ifade etmekteydi. Baraka inşaatının bir müteahhitte verilmesi gündemde olup, inşaat işlerinin sorunsuz bir şekilde devam etmesi halinde 30 işgünüde barakaların tamamının yapılacağını bildirmekteydi. Hilâliahmer Cemiyeti Marmara nahiyesine bağlı Gündoğdu köylülerine sadece kereste ve çivi yardımı yapmıştı. Köylüler kendi çabalarıyla 40 baraka yapıp içinde ikâmet etmekteydiler. Söz konusu barakaların içinde yükleri (yükükleri), rafları ve döşemeleri bulunmaktaydı. Bu barakaların haricinde sadece iskeleti kurulmuş 25 baraka daha bulunmaktaydı ve finansmanı karşılandığı takdirde bu barakaların da tamamlanacağı ifade edilmekteydi. Depremden önce toplam 68 hanenin bulunduğu köy yarım kalan barakaların da tamamlanmasıyla birlikte bir anlamda yeniden kurulmuş olacaktı. Aynı şekilde Marmara nahiyesinde 40, Türkeli Adası'nın Türkeli köyünde 52 ve Yiğitler köyünde 18 baraka yapılarak depremedeler ikâmet etmeye başlamıştı. Marmara nahiyesinin Asmalı köylülerine sadece çivi yardımı yapılmıştır. Köylüler çok sayıda terkedilmiş bina enkazından elde ettikleri moloz parçalarıyla barakalarını inşa etmiş ve bu barakalara yerleşmişlerdir. Marmara nahiyesine bağlı Çınarlı, Paşalimanı, Balıklı, Poyrazlı ve Tuzla köylülerine yapılan cüzi yardımlarla köylüler kendi barakalarını yapmışlardır. Küçük bir gölcük yanında yer alan Harmanlı köyünde 18 baraka yapılmıştır. Barakalar sıtma hastalığı tehdidi nedeniyle su birikintisinin dışında inşa edilmiştir fakat barakaların 8 tanesinin inşaatı tamamlanamamıştı ve 10 tanesinin inşaatı tamamlanmış olsa da tavan ve döşemeleri eksikti. Baraka inşaatına rağmen Marmara nahiyesinde 23 diğer ada köylerinde 7 olmak üzere toplam 30 aile çadırda kalmaktaydı.

Başmüfettiş izlenimlerinde projede yer almasına karşın barakalarda yer alan mutfak ve tuvaletlerin projeye uygun yapılmadığı yönünde eleştirmekteydi. Tuvaletler için bir kanal açılmadığını tespit ettiğini ifade ederek halkın bu ihtiyacını harabelerde giderdiğine işaret etmekteydi. Baraka inşaatları devam ettiği için tamir edilmesi gereken evlerin işlemleri

yapılamamaktaydı. Evleri tamir edilmesi gereken kişiler arasında ekonomik açıdan iyi durumda olanlar olmasına karşın halkın beklentisi bu evlerin Hilâliahmer Cemiyeti aracılığıyla hükümet tarafından yapılmasıydı. Bununla birlikte başmüfettiş yöre halkına yönelik olarak, hükümetin sadece kalacak meskeni olmayan açıkta kalmış kişilere yardımcı olmakla yükümlü olduğunu ifade etmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.24-26).

2.5. İaşe yardımı

Marmara Adası'ndan Erdek'e ilk gelen telgraf “*Ölüyoruz. İmdad...*” şeklinde olmuş fakat denizdeki fırtına nedeniyle depremin olduğu akşam yardım götürülemedi. Bandırma'da bulunan ve İstanbul'a posta götüreceği olan Gülnihal isimli vapurun depremzedelere gönderilmesine çalışılmış fakat geminin kaptanı idareden emir almadıkça gidemeyeceğini ifade etmiştir. Depremin ertesi günü gelen ikinci telgrafta “*Ölüyoruz. Aç ve Susuzuz imdad...*” ifadeleri kullanılmıştır. Erdek iskelesinde Kara Mehmet'in motoruyla adalara erzak götürülmeye çalışılmış fakat fırtınanın etkisiyle boğaz geçilememiş ve motor geri dönmek zorunda kalmıştır. Erdek'e deniz yoluyla en fazla 3-4 saat mesafede bulunan Marmara Adası ve çevre adalar depremden sonraki ilk günü aç ve susuz geçirmek zorunda kalmıştır. Depremin ikinci günü fırtına devam etmiş fakat posta vapurunun arkasına bağlanan motorlarla adaya ulaşılmış ve halka erzak götürülmüştür. Buna karşın adalardaki nüfusun kalabalık olması götürülen yardımların yetersiz kalmasına neden olmuştur. (Akman, 1935).

Akşam gazetesinde 9 Ocak'ta yer alan habere göre Bandırma'dan iki kamyon ekmek, bir kamyon çadır vapurla Erdek'e ve Marmara Adası'na gönderilmiştir. (“Zelzele Marmara adaları”, 1935). 10 Ocak tarihli haberde de Marmara Adası'ndan gelen şu telgrafa yer verilmekteydi: “Müthiş sarsıntılar devam ediyor. Her taraf yıkıldı, halk kayıklara ve sahile sığındı. Heyecan içindeyiz. Yarın öğleye kadar ekmek yetiştirmezseniz açız”. Bu telgraf üzerine Erdek halkı 113 TL yardım parası toplayarak Bandırma Kaymakamı ve ilçe ordu komutanının girişimleriyle ada halkına bir kamyon un göndermiştir. (“Marmara adalarında”, 1935).

Dr. Fuat Sorağman'ın raporuna göre köylerde fırınlar ve değirmenler yıkılmış ve zahire enkaz altında kalmıştır. Bu nedenle bölgeye ağırlıklı olarak un ve ekmek sevk edilmiştir. Depremin olduğu tarihten 13 Ocak tarihine kadar depremzedelere 5250 ekmek, 72 (veya 75) çuval un, 24 (veya 29) sandık şeker, bir sandık çay, iki çuval pirinç, iki çuval sabun, bir çuval nohut, bir çuval fasulye, 35 sığır, 25 kilo sucuk ve 10 kilo (veya teneke) kavurma gönderilmiştir. 13 Ocak'ta 200 kg pirinç, 50 çuval un, 120 kg sabun ve 2500 kg şeker (“Marmara Adasında”, 1935); 15 Ocak tarihinde bakla, fasulye, pirinç, şeker, çay ve sabun (“Karabigada zelzeleden”, 1935) ve 17 Ocak tarihi itibarıyla Marmara Adası ve Erdek için birer aylık ve diğer adalar için

de birer haftalık un gönderilmiştir. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.9, 10, 12; “Yıkılan ve harab olan”, 1935). 20 Ocak’ta da 240 çuval un takviye edilmiştir. (“Marmara adaları”, 1935).

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam 24 Ocak tarihinde “Bilumum ailelilerin birer aylık iâşesi kendilerine verilmiştir” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (“Sıhhat bakanının”, 1935). Bakan, Hilâlihmer Cemiyeti’nin depremzedelere yaptığı yardımı yeterli görmekte ve cemiyetin 29 Ocak tarihinden itibaren iâşe yardımının fakir, kimsesiz, yeni doğum yapmış veya çok çocuklu ailelere yapılacağını ifade etmekteydi. (“Sağlık bakanı”, 1935). 14 Şubat’ta bölgeye giden sağlık müdürü de iâşe konusunda bir sıkıntı yaşanmadığını bildirmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.4-6). Balıkesir valisi de bakanın ve sağlık müdürünün iâşe konusundaki söylemlerini onaylamakta ve 16 Şubat itibarıyla toplam 2189 depremzede için 44.424 kg un ve 10.754 kg bulgur dağıtıldığını dile getirmekteydi. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.3).

Depremzedeler için tüm okullarda yardım parası toplanmaya başlandı. Bu çerçevede Ameli Hayat Ticaret Lisesi öğrenci ve öğretmenleri 2205 kuruş ve Bursa Trilye nahiyesi ilkokulu öğrenci ve öğretmenleri de 1535 kuruş yardım parası toplayarak Hilâlihmer Cemiyeti’ne teslim etmişlerdir. (“Sağlık bakanı Marmara adalarında”, 1935; “Trilye Mektebi”, 1935). İstanbul’da bulunan ortaokullardaki öğrenciler de harçlıklarından biriktirdikleriyle bir yardım kampanyası organize etmişlerdir. (“Marmara Adası”, 1935). İstanbul Hukuk Fakültesi ve İstanbul Erkek Lisesi öğrencileri depremzedeler için yardım kampanyası düzenlemişler ve topladıkları meblağı Hilâlihmer Cemiyeti’ne teslim etmişlerdir. (“Marmara adasında dört zelzele”, 1935). Hilâlihmer Cemiyeti aracılığıyla toplanan yardım miktarları bağışçıların isimleriyle birlikte dönemin gazetelerinde yer almaktaydı. (“Felaketzede yurttaşlarımıza”, 1935).

Balıkesir iline bağlı Ayvalık ilçesi halkı depremzedelere toplam dokuz sandık içinde yatak, yorgan, iç çamaşırı ve elbiseden oluşan 881 parça giyim eşyasını Balıkesir yardım komitesi başkanlığına göndermiştir. (“Zelzele felaketzedelerine”, 1935). Gönen halkı da depremzedeler için mahallelerde oluşturdukları yardım kolları aracılığıyla un ve buğday toplayarak bölgeye gönderdi. (“Marmara Adasında vaziyet”, 1935). Depremzedelerin yararına Balıkesir şehir tiyatrosunda bir müsamere verilmesi kararlaştırılmıştır. (“Marmara adalarında”, 1935). Erdek ve Marmara yardım komiteleri tarafından 23 Nisan’da çekilişi yapılmak üzere yine depremzedeler için bir eşya piyangosu düzenlenmiştir. (“Zelzele felaketzedeleri”, 1935).

Hilâlihmer Cemiyeti’nin gençlik kolları da depremzede çocuklar için 500 TL yardım göndererek, okullarda görev yapan üyelerinin bu çocuklara yardımcı olması yönünde bir

beyanname yayınlamıştır. (“Marmara adasında vaziyet”, 1935). Hilâliahmer Cemiyeti depremzedelere yardım edilmesi yönünde halkın duyarlılığını artırmak için gazetelere verdiği ilanlarda şöyle diyordu:

“Hilâliahmer insanlığın şefkatından doğmuştur. Felaketli gününde sana ilk yardımı o yapar, karagün dostu olan Hilâliahmere aza ol (“Yurttaş”, 1935). Hilâliahmer insanlığın şefkatinden doğmuştur. Zengin, fakir, kadın, erkek hulasa hiçbir kimse kendini Hilâliahmer’in himayesinden uzak sayamaz. Senelerce evvel kurulan bu hayır ocağına aza kaydol”. (“Yurttaş”, 1935).

Bandırma’da oluşturulan yardım komitesi de şöyle demektedir: “Korkma müteessir olma. Bandırmadaki kardeşlerin seni kurtaracak ve sana yardım edecek” (“Felaket ve tahribat”, 1935).

Marmara ve Gündoğdu köylerinde deprem nedeniyle akan suların çekilmesi içme suyu sıkıntısını ortaya çıkardı. (“Zelzelenin yaptığı”, 1935; “Sarsıntılar çok azaldı”, 1935). Balıkçılıkla geçinenlerden bazıları deniz kenarında küçük kuyular açarak su ihtiyacını karşılamaya çalıştı. (“Kapu(1)dağı Yarımadası”, 1935).

2.6. Sağlık yardımı

Depremde yaralananların tedavisi buldukları mahalde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla çeşitli tarihlerde olmak üzere sağlık personeli Marmara Adası’na gelmiş ve köyleri dolaşarak yaralıları tedavi etmiştir. İstanbul Beyoğlu Erkek Hastanesi operatörlerinden Sadrettin Bey ve sıhhiye memurlarından Mehmet Bey’in deprem bölgesine gelip yaralıların tedavisini gerçekleştirdikten sonra 12 Ocak’ta İstanbul’a döndükleri bilinmektedir. (“Zelzele felaketzedelerine”, 1935). Ağır yaralılar depremden ancak bir hafta sonra motor ve vapurlarla Bandırma Hastanesi’ne sevk edilmiştir. (Akman, 1935).

Müfettiş raporlarında ve ilgili bakanların yaptıkları açıklamalarda deprem bölgesinde herhangi bir bulaşıcı hastalık olmadığı ifade edilmiş olmasına karşın basında yer alan haberlerde adaların sahil bölgesinde zor şartlar altında yaşamak zorunda kalan depremzedeler arasında soğuk havanın da etkisiyle dizanteri hastalığının yayıldığı ifade edilmekteydi. (“Marmara adalarında sarsıntı”, 1935). Hastalık etkili olmuş olacak ki Marmara nahiyesinde 15 yataklı bir revir açılmıştır. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, s.12; “Marmara Adasında vaziyet”, 1935). Akşam gazetesi muhabiri Hikmet Feridun’un verdiği bilgiye göre bir hayırsever dizanteri vb. hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçları satın alarak kendi özel doktoruyla birlikte Marmara Adası’na göndermiştir. Doktor bu ilaçları hastalara ulaştırarak tedavilerini gerçekleştirmiştir. (Feridun, 1935).

Muhabir dizanteriye dikkat çekerken, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Refik Saydam “Marmara Adası’nda açılan revir, hasta olmamakla beraber daime emre amadedir. Hastalık

yoktur. İki doktor her gün adaları dolaşmaktadır. Çocuklar ve büyükler arasında gıdasızlıktan ve suitegaddiden (kötü beslenme) mütevellit bir rahatsızlık yoktur” demektedir (“Sıhhat bakanının söylevi”, 1935). 14 Şubat’ta adalara giden sağlık müdürü de halkın sağlık durumunun iyi olduğunu ifade ederek bakanı doğrulamaktaydı. (BCA, F.30.10.0.0/119.839.9, ss.4-6).

SONUÇ

Hükümet depremden hemen bir hafta sonra bölgeye bir müfettiş göndererek deprem sonrası bölgede yapılacak faaliyetlerin bu müfettişin denetimi altında koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Kriz merkezi olarak Bandırma belirlenmiş ve yardım faaliyetleri buradan yönlendirilmiştir. Balıkesir valisi, Erdek kaymakamı, nahiye müdürleri ve Hilâliahmer Cemiyeti’nin Balıkesir şubesi yardım faaliyetlerinin organize edilmesi konusunda başarılı bir sınav vermiştir. Bununla birlikte depremin kış mevsiminde olması nedeniyle hükümet ve yerel yönetimler depreme yönelik kurtarma ve yardım faaliyetlerine depremin ve hava şartlarının seyri ve bölge halkından gelen talep ve şikâyetler doğrultusunda yön vermiştir.

Bölgede hüküm süren şiddetli fırtına deniz ulaşımını etkilemiş ve yardım gemileri adalardaki limanlara yanaşamadığı için depremzedelere yardım ancak 24 saat sonra ulaştırılabilmektedir. Fırtınanın günlerce sürmesi inşaat malzemelerinin adaya naklinde gecikme yaşanmasına neden olmuştur. Karla karışık yağmur ve şiddetli soğuk da ustaların çalışma veriminin düşmesine neden olmuştur. TBMM Başkanı’nın Balıkesir milletvekili oluşu deniz ulaşımı için geçici çözümleri ortaya çıkarsa da ilerleyen süreçte süreklilik arz etmediği için bölgedeki adaları ana karaya bağlamakta savunmasız bırakmıştır. Eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri ve hayırseverlerin verdiği nakdi ve aynı yardımların peyder pey toplanması ve artçı sarsıntıların da devam etmesi yardım komitelerinin faaliyetlerini yavaşlatmıştır.

10 Temmuz 1894 tarihinde İstanbul’da meydana gelen depremin korkusu bu depremde de hissedilmiştir. Nitekim ilk günün heyecanı bazı gazetelerde Çemberlitaş’ın, Beyazıt Yangın Kulesi’nin ve Kapalıçarşı’nın çökmüş, Ayasofya’nın kubbesinin çatlamış olduğu yönünde haberler çıkmış fakat daha sonra söz konusu haberlerin yanlış olduğu anlaşılmıştır. Deprem bölgesinden sağlıklı bilgi alınamaması Hayırsız Adası’nın ortasından ikiye ayrıldığı gibi birtakım asılsız söylentileri ortaya çıkarmıştır. Buna karşın ilgili raporlar deprem bölgesindeki ada halkının metanetini muhafaza ettiğini göstermektedir.

Marmara Adası’ndaki tüm ahşap binaların yıkıldığı dikkate alındığında depremin bölgede oldukça şiddetli hissedilmiş olduğu ifade edilebilir. Depremin gündüz olması ölü ve yaralı sayısını azaltmıştır. Bununla birlikte depremin artçı sarsıntılarının aralıklarla devam etmesi ölü,

yaralı ve hasar gören veya yıkılan evlerin sayısında tutarsızlıkları ortaya çıkarmıştır. Deprem sonucunda yaklaşık 3-4 bin kişi evsiz kalmış, 1200-1500 arasında mesken tamamen veya kısmen yıkılmıştır.

Adaların balıkçılık, şarapçılık ve mermer çıkarımı alanında ekonomik değere sahip olması hükümetin adalardan göçü engellemeye çalışmasının nirengi noktası olmuştur. İstatistiki veri elde edilememiş olmasına karşın söz konusu ekonomik alanlarda üretimde kısmi bir azalma muhakkak ki yaşanmıştır fakat 1940 yılı nüfus verilerinde bölge nüfusunun artış gösterdiği dikkate alındığında hükümetin adalardan göçü önleme politikasının başarılı olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- (1936). *20 İlk Teşrin 1935 genel nüfus sayımı Balıkesir vilâyeti katî ve mufassal neticeler*, 8, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü.
- (1940). *20 İlk Teşrin 1940 genel nüfus sayımı vilâyetler, kazalar, nahiyeler ve köyler itibarile nüfus ve yüzey ölçü.*
- (2010). *TBMM albümü 1920-2010 1.cilt 1920-1950*. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Akman, K. (1935, 13 İkincikânun). Marmara Adasından ilk telgraf. *Haber*, s.6.
- Altınok, Y., & Alpar, B. (2006). Marmara Island earthquakes, of 1265 and 1935; Turkey. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 6, 999-1006.
- Başarır, N. (2011). *Reassessment of the seismic parameters from historical seismograms of 1912-Mürefte-Şarköy, 1935-Erdek-Marmara Island and 1963-Çınarcık Earthquakes*. (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Boğaziçi Üniversitesi.
- Baştürk, N. B., Özel, N. M., & Caciagli, M. (2016). Seismic parameters re-determined from historical seismograms of 1935-Erdek-Marmara Island and 1963-Çınarcık earthquakes. *Earth, Planets and Space*, 68 (158).
- Büyük zelzeleler Marmara adalarında 400 ev yıktı ölenler var. (1935, 10 İkincikânun). *Halkın Sesi*, s.1.
- Cuma günü İzmir’de de kuvvetli zelzele duyuldu. (1935, 6 Kânunusani). *Anadolu*, s.1, 6.
- Deprem bilgileri (2023, Ocak 18). <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> (Erişim Tarihi).
- Doktor Memduh Bey anlatıyor. (1935, 13 Son Kânun). *Savaş*, s.3.
- Dördüncü meclis işini bitirdi. (1934, 24 Birincikânun). *Cumhuriyet*, s.1, 7.
- Dün geceki zelzele. (1935, 21 Kânunusani). *Hakkın Sesi*, s.1.
- Dündar, M. (2020). Ekinlik Adası taşınmaz kültür varlıkları. *Troyacademy Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 325-346.
- Dünkü zelzeleler. (1935, 5 Kânunusani). *Zaman*, s.2.
- Dünkü zelzelenin tafsilâtı. (1935, 5 İkincikânun). *Haber*, s.1.
- Erdek civarında zelzele. (1935, 12 İkincikânun). *Milliyet*, s.6.
- Erdek ve Marmara Adası sarsıntısı. (1935, 13 Son Kânun). *Ulus*, s.3.
- F.30.10.0.0/119.839.9, ss.1-27, 18.02.1935.
- Felaket ve tahribat tahmin edildiğinden çok büyüktür. (1935, 15 İkincikânun). *Milliyet*, s.1.
- Felakete uğrayanlar anlatıyor. (1935, 14 İkincikânun). *Kurun*, s.5.
- Felaketzede yurddaşlarımıza halkımızın yardımı. (1935, 13 İkincikânun). *Türkdili*, s.1, 3.

- Feridun, H. (1935, 16 Kânunusani). Zelzele mında(1)kasında yerde bir çatlak oldu, ayağım bu çatlağa girdi. *Akşam*, s.1, 5.
- Feridun, H. (1935, 20 Kânunusani). Meçhul bir hayır sahibi. *Akşam*, s.3.
- İç Bakanlığın tebliği adalardaki manzara çok fecidir. (1935, 15 Kânunusani). *Yeni Asır*, s.7.
- İki dakika süren zelzele şehirde panik yaptı. (1935, 5 İkincikânun). *Kurun*, s.9.
- İstanbul büyük korku geçirdi. (1935, 5 İkincikânun). *Milliyet*, s.5.
- İstanbul büyük korku geçirdi. (1935, 5 Kânunusani). *Akşam*, s.1, 4.
- Kapu(1)dağı Yarımadası sarsıntı içinde. (1935, 11 İkincikânun). *Son Posta*, s.11.
- Karabigada zelzeleden üç ev yerinden kaydı. (1935, 15 Kânunusani). *Akşam*, s.4.
- Karabigada zelzeleden üç ev yerinden kaydı. (1935, 15 Kânunusani). *Akşam*, s.1, 4.
- Kopar, M. (2016). Atatürk dönemi deniz taşımacılığı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 465-492.
- Korkunç zelzeleler. (1935, 13 İkincikânun). *Türkdili*, s.3.
- Marmara adaları yakında birer mamure olacak! (1935, 20 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.1, 5.
- Marmara adalarında sarsıntı devam ediyor. (1935, 10 Kânunusani). *Akşam*, s.1.
- Marmara adalarında sarsıntı. (1935, 12 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.4.
- Marmara adalarında. (1935, 6 Mart). *Türkdili*, s.2.
- Marmara Adası felaketzedelerine yardım. (1935, 28 Kânunusani). *Akşam*, s.2.
- Marmara Adasında barakalar yapılıyor. (1935, 13 Kânunusani). *Akşam*, s.2.
- Marmara Adasında bütün binalar yıkıldı. (1935, 11 Kânunusani). *Akşam*, s.1.
- Marmara Adasında dört zelzele daha oldu. (1935, 14 Kânunusani). *Akşam*, s.2.
- Marmara Adasında tek ev kalmadı. (1935, 12 İkincikânun). *Ulusal Birlik*, s.1.
- Marmara Adasında vaziyet yeniden binalar çöktüğü haberleri yalandır. (1935, 17 İkincikânun 1935). *Cumhuriyet*, s.5.
- Marmara Adasında zelzele devam ediyor. (1935, 17 Kânunusani). *Akşam*, s.13.
- Marmara'da zelzele devam ediyor. (1935, 15 İkincikânun). *Haber*, s.1, 10.
- Marmara'nın iskân ve tedrisat işleri. (1935, 30 Son Kânun). *Savaş*, s.2.
- Marmaradaki yer teprentisi. (1935, 15 İkincikânun). *Türksözü*, s.3.
- Mıntıka halkı Bandırma ve Erdeđe yerleştirildi. (1935, 10 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.1.
- Önen, Y. R. (1935, 10 İkincikânun). Eđer İstanbul Marmara kadar sallansaydı. *Kurun*, s.6.
- Özcan, E. (2010). Ahali mübadelesi ve yardımların İstanbul örneği. *Çađdař Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, IX (20-21), 55-75.
- Saat 4 ile 6 arasında üç şiddetli hareketiarz oldu. (1935, 5 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.1, 6.

- Sağlık Bakanı Bay Refik Saydam beyanatta bulundu. (1935, 29 İkincikânun). *Ulusal Birlik*, s.1.
- Sağlık bakanı Marmara adalarında vaziyeti tetkik edecek. (1935, 22 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.3.
- Sarsılan yerlerde yavaş yavaş sükûn başlıyor. (1935, 13 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.1, 4.
- Sarsıntılar çok azaldı, açıkta kalan halk için barakalar yapılıyor. (1935, 14 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.5.
- Sarsıntının p(b)lançosu. (1935, 14 Son Kânun), *Savaş*, s.1.
- Sıhhat bakanının söylevi zelzeleler henüz bitmedi, fakat hafifledi. (1935, 30 Kânunusani). *Anadolu*, s.1, 6.
- Tarihçe. (2023, Mart 4). <https://www.icisleri.gov.tr/icisleri-bakanligi-tarihcesi> (Erişim Tarihi).
- Trilye Mektebi talebe ve muallimlerinin felaketzadelere yardımı. (1935, 24 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.6.
- Yıkılan ve harab olan köyler yeniden ve sıhî bir şekilde yapılacaktır. (1935, 15 Kânunusani). *Anadolu*, s.6.
- Yurtdaş. (1935, 21 Son Kânun). *Savaş*, s.2.
- Yurtoğlu, N. (2017). Erken Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında Türkiye’de balıkçılık faaliyetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXII (1), 233-263.
- Yurttaş. (1935, 14 Son Kânun), *Savaş*, s.3.
- Yücel, H. C. (2016). 4 Ocak 1935-Merkez üssü Marmara Adası. *Adalı Dergisi*, (127).
- Zelzele Erdek köylerinde çok zarara sebep oldu. (1935, 8 Kânunusani). *Akşam*, s.1, 4.
- Zelzele felaketzadeleri için büyük eşya piyangosu. (1935, 6 Şubat). *Türkdili*, s.2.
- Zelzele felaketzadelerine hükümet el uzattı. (1935, 16 Kânunusani). *Anadolu*, s.1.
- Zelzele felaketzadelerine yardım toplantısı yapıldı. (1935, 13 İkincikânun). *Kurun*, s.2.
- Zelzele Marmara adaları için bir felaket oldu. (1935, 9 Kânunusani). *Akşam*, s.1, 2.
- Zelzele mıntıkasında hastalıklar başladı. (1935, 11 İkincikânun). *Kurun*, s.10.
- Zelzele niçin, ne zaman ve ne şekilde olur. (1935, 27 Son Kânun). *Savaş*, s.1.
- Zelzele sahasında. (1935, 10 İkincikânun). *Haber*, s.14.
- Zelzele sarsıntılar hala kesilmedi. (1935, 12 İkincikânun). *Kurun*, s.2.
- Zelzelenin fecî eserleri. (1935, 9 Kânunusani). *Anadolu*, s.1.
- Zelzelenin sebep olduğu zararlar. (1935, 12 Kânunusani). *Akşam*, s.2.
- Zelzelenin yaptığı büyük tahribat. (1935, 9 İkincikânun). *Cumhuriyet*, s.1, 5.
- Zelzelenin zararı büyüktür. (1935, 13 Kânunusani). *Anadolu*, s.1, 6.